

Olga Bartosiewicz-Nikolaev

Universitatea Jagiellonă din Cracovia
olga.bartosiewicz@uj.edu.pl

 <http://orcid.org/0000-0002-1332-2469>

O NOUĂ PERSPECTIVĂ
ASUPRA LITERATURII
ROMÂNE DIN PERIOADA
POSTCOMUNISTĂ.
MIHAI IOVĂNEL, *ISTORIA
LITERATURII ROMÂNE
CONTEMPORANE: 1990–2020*

A New Perspective on Romanian Post-Communist Literature. Mihai Iovănel, *History of Contemporary Romanian Literature: 1990–2020*

ABSTRACT

The article addresses Mihai Iovănel's 2021 *History of Contemporary Romanian Literature: 1990–2020*, the first history of Romanian literature that presents the development of Romanian post-communist prose and poetry. Iovănel's book sparked a heated debate among literary critics, historians and writers, because it discusses and redefines prevalent concepts in Romanian literary theory and criticism, focusing on the extraliterary (political, social, economic) conditioning of literary production and inscribing Romanian literature into the system of transnational literary interactions. The paper shows thus the most important assumptions of Iovănel's work and discusses the critical reception of the volume among Romanian intellectuals.

KEYWORDS: ideology, literary historiography, transnationalism, Romanian literature, literary history, contemporary literature, literary canon.

Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020, scrisă de criticul și istoricul literar Mihai Iovănel și publicată la editura Polirom, a devenit eveniment editorial încă dinaintea lansării, iar apariția volumului în aprilie 2021 a stârnit multe emoții, a adus aprecieri, dar și polemici atât în lumea criticii literare românești, cât și în mediile scriitoricești și pe rețele sociale. Iovănel a acordat mai multe interviuri în presa culturală și cotidiană, iar recenziile și articolele consacrate cărții lui au fost publicate în majoritatea revistelor literare din România. Atrage atenția faptul că textele respective nu erau destinate numai publicului specializat, ci și cititorilor obișnuiți, *Istoria* fiind promovată de pildă pe site-ul *mainstream* de știri și opinii *libertatea.ro* de Costi Rogozanu drept „o carte pe care trebuie s-o ai, deși n-ai mai citit nimic de 100 de ani”. Poți avea impresia că volumul lui Iovănel, cu campania impresionantă de promovare, este prima istorie literară din România care a devenit, sau a avut ambiții să devină, și un produs al culturii pop. Lumea

științifică și-a propus de asemenea să întâmpine apariția *Istoriei*; astfel, prestigioasa revistă de specialitate „Transilvania” a anunțat foarte repede un *call for papers* prin care „[a propus] cercetătorilor din țară și din străinătate o primire cât mai riguroasă a acestui volum și a efortului consistent pe care el îl face de a cartografia literatura română din perioada postcomunistă”. Prin urmare, numărul 7–8/2021 al revistei a fost consacrat în întregime volumului lui Iovănel, adunând studiile unor critici de marcă precum Christian Moraru, Adriana Stan, Costi Rogozanu, Ștefan Baghiu, Doris Mironescu, Radu Vancu ș.a.¹ O astfel de receptare largă și impactul vădit al acestui proiect de critică și istorie literară, le putem explica în primul rând prin caracterul de pionierat al lucrării – după cum semnalează autorul însuși în prima frază a notei introductive la volum: „cartea de față este prima istorie a literaturii române din postcomunism” (Iovănel 2021a: 9)². În al doilea rând, unii critici au considerat revoluționară metoda adoptată de Iovănel, care abandonează autonomia esteticului, categoria prioritară pentru generații întregi de critici români (începând cu canonică *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu), refuzând așadar abordarea metodologică folosită preponderent în istoriografia literară românească și direcționându-și analiza spre contextele materiale sau „extraestetice” ale literaturii: instituții, ideologii, noile realități culturale, politice, economice și sociale. În al treilea rând, autorul propune o critică sistematică a etnocentrismului, încercând o analiză transnațională a fenomenelor literare românești. O astfel de perspectivă se înscrie în linia conceptuală a două volume colective publicate recent de critici și istorici literari români la Bloomsbury Academic, la care a colaborat și Iovănel: *Romanian Literature as World Literature* (2017) și *Theory in the “Post” Era. A Vocabulary for the 21st-Century Conceptual Commons* (2021). *Last but not least*, Iovănel este un critic din generația tânără (el însuși autodefinindu-se drept critic „douămiist”) și tratează în a sa lucrare problematica prezentului, polemizând des cu critici consacrați postbelici (Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Ion Pop), descriind politici ale unor instituții importante după 1989 (Academia Română, Uniunea Scriitorilor Români, Institutul Cultural Român) nu întotdeauna într-o lumină pozitivă și propunând o lectură subiectivă a operelor scriitorilor contemporani, cu riscul, cum admite autorul însuși, „de a-i ostiliza pe cei cărora nu le place cum au fost tratați” (Iovănel 2021b). Așadar, publicarea istoriei literaturii contemporane, care vorbește în mare măsură despre autori încă în viață și care continuă să scrie și să publice în prezent, demonstrează cât de important este cadrul sociocultural de funcționare a literaturii; după lansarea volumului unii scriitori s-au simțit apreciați, ego-ul altora era jignit³, dar cu toții unanim au înțeles că o astfel de apariție va interesa mediul literar și non-literar din țară și din străinătate, ceea ce va spori vizibilitatea și recunoașterea autorilor prezenți în *Istorie*, influențând astfel poziția lor în câmpul literar și, prin urmare, capitalul lor simbolic și economic: câștiguri, traduceri, propuneri editoriale, diferite colaborări.

¹ Revista „Transilvania”, numărul tematic: *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020*, nr. 7–8/2021, <https://revistatransilvania.ro/7-8-2021/> (accesat: 27.12.2021).

² Totuși, este important să menționăm că în *Istoria* sunt continuate/extinse/prelucrate idei formulate și publicate pentru prima dată în studiul lui Iovănel din 2017, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc* (București: Muzeul Literaturii Române), care nu s-a bucurat de o receptare foarte largă. Pare semnificativ, că abia cartea concepută ca istorie literară a putut să beneficieze de o atenție mai mare.

³ Vezi de exemplu recenzia sarcastică semnată de Aldulescu 2021.

Deși în primul deceniu al secolului XXI au apărut mai multe istorii ale literaturii române⁴, niciuna n-a propus o abordare compactă a fenomenului literar așa cum o înțelege Iovănel, adică ca analiză sistematică a cărților publicate între 1990 și 2020. „Contemporaneitatea” înseamnă aici literatură recentă publicată după decembrie 1989, în contrast cu consensul mediului universitar românesc, cu programele școlare sau cu abordarea criticilor ca N. Manolescu, pentru care „literatura contemporană” este sinonimă cu „literatura postbelică”⁵. Deși titlul volumului propune granițe temporale de analiză ferme, în text apar multe incursiuni în literatura de dinainte de 1990, mai ales în literatura comunismului (fără menționarea căreia nu se poate vorbi despre postcomunism și nu este posibilă descrierea evoluției literaturii române din ultimele decenii); pentru Iovănel un punct de reper important îl constituie îndeosebi mișcarea optzecistă, iar scriitorul „fetișizat” rămâne Mircea Cărtărescu. Autorul ajunge de mai multe ori în analizele sale chiar și până în secolul al XIX-lea. De asemenea, trebuie să ne dăm seama că perioada-țintă a lui Iovănel nu are o limită finală, ne aflăm într-un proces în derulare, criticului îi lipsește distanța necesară pentru a judeca epoca în care trăiește; însă Iovănel este conștient de propriile limite epistemice, le transformă într-un avantaj accentuând caracterul dinamic al propriei lucrări și recunoscând că se gândește deja la ediția a doua a *Istoriei*.

Bineînțeles, *Istoria* intră în relație cu istoriografia literară românească în ansamblul ei prin mai multe referințe. Cea crucială este menționată în nota introductivă la volum, în care Iovănel admite că titlul pe care l-a ales trebuie interpretat ca omagiu adus lui Eugen Lovinescu, autorul *Istoriei literaturii române contemporane (1926–1929)*. Metoda criticului interbelic devine o referință importantă pentru Iovănel, din cel puțin două motive: „1. Lovinescu nu se teme să facă din ideologii un subiect de istorie literară: le dedică chiar un volum din *Istoria literaturii române contemporane*, și anume pe primul. (...) 2. Din alianța lui cu ideologia (liberală) rezultă și postura lui de critic al *contemporaneității*: ideologia orientează cumva predictibil spre prezent (...)” (Iovănel 2021a: 10). Evocarea autorității lui Lovinescu are ca scop demonstrarea că literatura poate fi readusă în câmpul politicului și că ideologia nu trebuie considerată „o gândire dogmatic-propagandistică opusă adevăratei gândiri critice” (Iovănel 2021a: 14), ci poate ocupa un rol important (sau chiar principal) în critica literară românească, lărgindu-i astfel perspective metodologice.

Structura cărții, cum declară autorul, este împrumutată din istoriile lui Lovinescu, privind întregul proces literar ca o trecere permanentă printr-o serie de transformări, ca o „evoluție” determinată de raporturi extraliterare. Consistentul volum de 700 de pagini cuprinde cinci părți. Partea întâi, „Evoluția ideologiei”, constituie o descriere sintetică a perioadei de tranziție de la comunism la postcomunism, cu accent pus pe (re)poziționări și diferite profiluri intelectuale de după 1989 (mai ales raporturi dintre dreapta și stânga). Partea a doua, „Evoluția sistemului literar și a criticii literare” prezintă, în mod gene-

⁴ Vezi istoriile literare publicate după 1990 (fără dicționare și lucrări enciclopedice): Marian Popa, 2001, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I–II, București: Fundația Luceafărul; Alex Ștefănescu, 2005, *Istoria literaturii române contemporane (1941–2000)*, București: Mașina de scris; Nicolae Manolescu, 2008, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești: Paralela 45; *idem*, 2014, *Istoria literaturii române pe înțelesul celor care citesc*, Pitești: Paralela 45; Mihai Zamfir, 2012–2017, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române, I–II*, Iași: Polirom.

⁵ Vezi: dezbateră din revista „Cultura”, citată și de către Iovănel în nota introductivă a *Istoriei* – „Literatura contemporană – un termen umbrelă?” – dosar tematic coordonat de Baghiu 2017: 13–17.

ral, ansamblul elementelor materiale/instituționale care susțin literatura, recurgând des la perspectiva comparativă comunism/postcomunism, dar și la relația dialectică dintre comunism-anticomunism-postcomunism și deconstruind miturile culturale pe baza cărora s-a întemeiat (auto)percepția românilor. Partea a treia, „Evoluția ficțiunii” și partea a patra, „Evoluția poeziei”, se concentrează asupra fenomenelor literare, identificate conform principiului generațional folosit în mod tradițional de istoriografia literară românească, dar completate cu un operator capabil să sugereze literaturii române o referință transgenerațională comună – identificat de Iovănel în realism, adică în „raportarea scriitorilor la realitate printr-un set de convenții teoretice, retorice etc.” (Iovănel 2021a: 11). În cele două capitole menționate apar și „micromonografii” ale anumitor autori și scurte (uneori destul de schematic, deși dimensiunea materialului adunat de Iovănel merită apreciată) analize ale operelor, cu numeroase citate. Neignorând calitățile literare/estetice ale textelor discutate, autorul depășește însă domeniul ficțiunii acordând mai mult spațiu analizei contextuale. În construirea acestor profiluri literare, atât în ceea ce privește documentarea minuțioasă, cât și folosirea abilă a instrumentelor de analiză/sinteză, pe Iovănel l-a ajutat fără îndoială experiența lui de coordonator și redactor al lucrărilor din domeniul lexicografiei literare românești: *Dicționarul literaturii române* (I–II, 2012) și *Dicționarul general al literaturii române*, ediția a II-a (I–V, 2016–2019; 3 volume în curs de apariție). De asemenea, *Istoria* a profitat de activitatea autorului ca recenzent al literaturii contemporane (mai ales în *Scena9*); datorită acestor contribuții, în timpul redactării *Istoriei* criticul era la curent cu tot ce se întâmpla pe piața românească de carte.

În fine, partea a cincea a *Istoriei* – „Specificul transnațional”, reprezintă o trimitere sarcastică la titlul capitolului care încheie *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* a lui Călinescu:

Sintagma de „specific transnațional” este în punctul de plecare o răutate la adresa lui G. Călinescu, care-și încheie *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, publicată în 1941, adică în plin fascism antonescian, cu un capitol numit „Specificul național”. Acolo Călinescu diferențiază, într-un limbaj destul de rasist, între scriitorii români autentici și scriitorii „alogeni” de limbă română. Evident, naționalismul lui Călinescu este astăzi expirat și merită tratat cu cruzime. Dincolo de aceasta, prin specific transnațional înțeleg imaginea literaturii române care circulă dincolo de granițele fizice ale României, fie că e vorba de proza tradusă a lui Mircea Cărtărescu sau Norman Manea, de poezia bilingvă, româno-americană, a lui Andrei Codreanu, sau de proza Hertei Müller (care, deși scrisă în germană, vorbește totuși despre realități românești) (Iovănel 2021c).

Cel mai important subcapitol al părții menționate este intitulat *Către un canon transnațional*. Folosind o astfel de sintagmă, Iovănel pare să submineze una dintre ambițiile propriului proiect – ca fiecare istorie a literaturii, și volumul lui creează un anumit canon literar, deschizând o dezbatere asupra legitimității și metodologiei acestuia. Dar Iovănel, în mod deliberat, schimbă vectorul clasificării mutându-l de la *național* spre *transnațional*, supunând discuției posibilitatea elaborării unui sistem coerent după care am putea analiza și evalua producția literară românească. Potrivit istoricului, aceasta trebuie gândită astăzi ca o parte a „republicii mondiale a literelor”, de aceea el explorează mizele transnaționale ale literaturii române, examinând astfel de categorii ca „literatura în traducere”, „hărți transnaționale”, „literatura bilingvă”, „literatura exportabilă”, „pia-

ța/notorietatea/rețeaua/conectivitatea/integrarea globală”, „spații și temporalități”. După cum observă Emilia David, identificarea și analizarea „modalități[lor] și strategii[lor] de promovare a culturii naționale în lume, pe scurt, criterii[lor] pentru un canon transnațional” (David 2021: 131) devin indispensabile „în condițiile circulației practic nelimitate a produselor culturale și nu numai culturale” (David 2021: 131) în lumea contemporană.

Totodată, Iovănel include în carte un capitol consacrat în întregime genurilor literare marginalizate, așa-numitei „paraliteraturii”/literaturii de consum, recuperează unii autori marginalizați, iar stilul lui este uneori puternic personalizat, caracterizându-se prin numeroase judecăți de valoare, ceea ce pune în evidență subiectivitatea demersului critic (chiar în cuvântul introductiv Iovănel susține că „istoria literară păstrează o serie de limitări obiective date de realitatea obiectului său” [Iovănel 2021a: 13]). Așadar, toate aceste strategii contribuie la lărgirea canonului, care devine mai „poros”, mai puțin consolidat, mai flexibil, permițând așadar revizuirea, regândirea și reevaluarea literaturii naționale.

Pe de altă parte, Iovănel recurge și la metode ultratradiționale de clasificare, propunând două liste cu 90 de volume fiecare (ficțiune și poezie), pe care autorul le consideră relevante pentru ultimele trei decenii. Totuși, chiar dacă realizarea unor astfel de liste poate naște polemici (criteriile alegerii neclare, absențele neexplicate, numărul restrâns de titluri, subreprezentarea anumitor genuri literare), trebuie să recunoaștem caracterul lor ordonator; acestea reprezintă o sursă valoroasă de informații, de pildă pentru traducători de literatura română sau studenți la filologie română din facultățile din străinătate, care, ca să nu se piardă în mulțimea titlurilor și propunerilor editoriale, au nevoie de astfel de indici, de o astfel de prezentare sistematică pregătită de un specialist competent.

De altfel, Iovănel, pentru a-și ordona procesul de explorare a materialului diferențiat, propune mai multe concepte care ar putea deveni utile în explorarea literaturii române de după 1990. Unul dintre cele mai interesante și promițătoare metodologic pare conceptul de „puncte de rezistență”⁶, inspirat de un eseu al lui Stanisław Lem⁷. Deși în textul scriitorului polonez termenul respectiv nu reprezintă o idee centrală, Iovănel a știut să observe potențialul și utilitatea acestuia legat în mare parte de realitatea regimului opresiv în descrierea realităților perioadei tulburătoare a postcomunismului românesc. Potrivit lui Lem, cum explică Iovănel, „pentru un scriitor sistemul de restricții pe care-l are de înfruntat (...) este la fel de important ca alegerile așa-zicând pozitive pe care le face” (Iovănel 2021a: 273). Dar în timp ce în comunism „punctele de rezistență erau derivate din sistemul mai mult sau mai puțin dogmatic de prescripții și (mai ales) de interdicții, instituționalizat prin mecanismele controlului centralizat și prin funcția cenzurii” (Iovănel 2021a: 273), în perioada postcomunistă scriitorii sunt nevoiți să identifice singuri aceste „obstacole” în căutarea formulelor literare corespunzătoare. Diferite categorii de puncte de rezistență identificate de Iovănel au o sursă comună – toate sunt determinate de istoria politică, economică și socială a României de după comunism și reflectă dinamica schim-

⁶ Pentru a citi mai mult despre utilitatea conceptului introdus de Iovănel, vezi: Mironescu 2021: 107–114.

⁷ Iovănel se referă la textul *Metafantasia: The Possibilities of Science Fiction* [1981] în traducerea din maghiară în engleză de Etelka de Laczay și Istvan Csicsery-Ronay, Jr., (în: Stanisław Lem, 1984, *Microworlds: Writings on Science Fiction and Fantasy*, Franz Rottensteiner (ed.), San Diego: Harcourt Brace & Company, 184–185. Textul original în polonă a fost scris în 1969 sub titlul *Zakończenie metafantastyczne* [Sfârșitul metafantastic], vezi: Lem 1996: 249–283.

bărilor la nivelul societății românești contemporane ce corespund cu narațiunile esențiale pentru secolul al XXI-lea. Astfel, scriitorii trebuie să se confrunte cu devalorizarea anumitor genuri literare, cu instituțiile dependente de politică, cu noile medii, structuri sociale, cu subiectele ca ecologia, (anti)comunismul/opoziția/conformismul, probleme de rasă, de gen, de sexualitate, de clasă, de emigrație, cu mituri religioase și naționale, cu atitudinea societății față de persoanele LGBTQ+ și persoanele cu dizabilități, față de subculturi. Evaluând literatura prin intermediul acestor puncte de rezistență (numărul cărora nu este epuizat, evident, permițând „o perspectivă non-finalistă de trecere în revistă a producției literare” [Mironescu 2021: 109]), Iovănel problematizează multe direcții ignorate până acum de mare parte a criticii literare românești. El indică și legitimează o nouă direcție în cercetare literară, apropiată conceptual și metodologic zonei grupului de stânga de critică socială, intelectuală și politică, CriticAtac, și înscrisă în domeniile de cercetare a câtorva din reprezentanți ai generației intelectuale a autorului (ale căror numele apar de altfel în *Istorie* de mai multe ori, Iovănel apreciind contribuțiile lor teoretice): Cosmin Borza, Teodora Dumitru, Cătălin Ghiță, Alex Goldiș, Ioana Macrea-Toma, Doris Mironescu, Adriana Stan sau Andrei Terian.

Desigur, ca fiecare proiect de anvergură, și *Istoria* poate trezi câteva îndoieli metodologice. I s-a reproșat absența referințelor la dramaturgie și la teatru contemporan⁸ (David 2021: 131), lipsă de sinteză la nivel literar („efortul sintetizator (...) la nivelul literar e foarte intermitent și asta e problema principală a cărții: că tocmai istoria lucrului pe care pretinde să-l descrie pare neterminată și neîndestulătoare” [Bocai 2021: 105]), lipsa de precizie metodologică („metoda de interpretare a lui Iovănel alunecă în *fuzziness*” [Neuman 2021: 98]), lipsa analizei materialiste, pe care autorul o indică ca orientare filozofică/ideologică principală a cărții:

(...) Mihai Iovănel introduce cele câteva pagini despre marxism fără ca acesta să fie pus la treabă de criticul și istoricul literar. Relația sa cu estetica marxistă, dincolo de citarea adecvată a lui Raymond Williams la locul potrivit sau a lui Frederic Jameson în contexte care nu ridică probleme teoretice serioase, este una cât se poate de ambivalentă: deși tratat cu interes, aplicațiile sale lipsesc aproape cu desăvârșire. Materialismul lui Mihai Iovănel înregistrează ecouri marxiste, dar nu mai mult de atât (Neuman 2021: 100).

În aceeași ordine de idei, s-a observat și lipsa de precizie terminologică („Taxonomia nu e întotdeauna un punct forte al autorului” [Cernat 2021]), de exemplu folosirea superficială și neargumentată a conceptului de *realism capitalist* în clasificarea ficțiunii douămiiste, care trimite la cartea lui Mark Fisher din 2009 *Capitalist Realism. Is There No Alternative?*, dar fără explicații suplimentare (Cobuz 2021: 119–120) sau utilizarea

categoriale brute din lexiconul de bază al marxismului (...) („mica burghezie intelectual-literară”, „proletariat intelectual”, „activitatea de clasă a scriitorilor”, „discursuri despre elite și zero interes pentru cei mulți”, „demascare a alienării capitaliste” etc.) (...) sub aspectul analizei tematice și în secundar sub aspect instituțional (pentru care îi lipsesc, totuși, instrumente

⁸ Iovănel respinge astfel de reproșuri într-un mod foarte convingător, observând caracterul postdramatic al teatrului contemporan și trimițând pe cei interesați la un studiu exhaustiv al Cristinei Modreanu, *A History of Romanian Theatre from Communism to Capitalism. Children of a Restless Time*, publicat la editura Routledge în 2019.

sociologice de abordare în profunzime), motiv pentru care *Istoria* sa nici nu a părut suficient de „materialistă” pentru comentatorii de stânga veniți din zona studiilor sociale (Stan 2021: 63).

Pe de altă parte, unii critici au considerat că în *Istoria* lui Iovănel „pulsivitatea ideologică a afectat factualitatea” (Vancu 2021: 141), alții, ocupând poziții mai conservatoare, i-au reproșat chiar un marxism declarat⁹.

Dar atât adversarii, cât și adepții „Istoriei lui Iovănel” sunt de acord că aceasta va reprezenta un punct de reper important și imposibil de ignorat pentru viitoarele cercetări din domeniul studiilor literaturii române postcomuniste. Meritele ei sunt indiscutabile: ea constituie prima panoramă a ultimelor trei decenii din literatura română, iar autorul ei a depus un mare efort (să nu uităm că este o istorie de autor, nu un proiect colectiv) să cartografieze întregul sistem literar pe fondul infrastructurii culturale care după 1989 a trecut de la economia planificată și centralizată la piață liberă. De asemenea, trebuie apreciată încercarea (reușită de altfel) de a se opune modelelor teoretice predominante în critica românească; Iovănel dovedește astfel autonomia intelectuală a propriei generații de critici și deschide o importantă dezbateră în câmpul studiilor literare și culturale românești.

BIBLIOGRAFIE

- ALDULESCU Radu, 2021, Îți mulțumim pentru că ești, Iovănele!, *Opt motive* 76/9.08.2021, <https://optmotive.ro/2021/76/art2/> (accesat: 27.12.2021).
- BAGHIU Ștefan (dosar coordonat de), 2017, Literatura contemporană – un termen umbrelă?, *Revista Cultura. Fundația Culturală Română*, Anul XI, Seria a III-a, Nr. 11(567): 13–17.
- BOCAI Iulian, 2021, Critica ideologiei în cultura dicționarului, *Transilvania* 7–8: 103–106.
- CERNAT Paul, 2021, O istorie progresistă a literaturii române recente (I), *Observator cultural* 1067/25.06.2021, <https://www.observatorcultural.ro/articol/o-istorie-progresista-a-literaturii-romane-recente-i/> (accesat: 27.12.2021).
- COBUZ Victor, 2021, Tabloul prozei contemporane și valențele realismului, (în:) *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020* de Mihai Iovănel, *Transilvania* 7–8: 115–122.
- DAVID Emilia, 2021, De la canonul optzecist la canonul transnațional, *Transilvania* 7–8: 128–132.
- IOVĂNEL Mihai, 2021a, *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020*, Iași: Polirom.
- IOVĂNEL Mihai, 2021b, Canoanele trebuie bucate din când în când, e dezolant să le luăm prea în serios, *Revista Scena9*, 11.05.2021, <https://www.scena9.ro/article/istoria-literaturii-contemporane-mihai-iovanel> (accesat: 27.12.2021).
- IOVĂNEL Mihai, 2021c, Probabil că nu avem autori contemporani de anvergura lui Tudor Arghezi. Se fac copywriters ori dezvoltă scenarii pentru jocuri video, interviu de Vasile Ernu, *Libertatea*, 12.05.2021, <https://www.libertatea.ro/lifestyle/interviu-istoricul-literar-mihai-iovanel-3518689> (accesat: 27.12.2021).
- LEM Stanisław, 1996, *Fantastyka i futurologia*, Warszawa: Interart.
- MIRONESCU Doris, 2021, Regimuri de relevanță, puncte de rezistență: literatura română în postcomunism, *Transilvania* 7–8: 107–114.
- NEUMAN Dan, 2021, Contemporaneitatea literaturii – o chestiune de metodă, *Transilvania* 7–8: 90–102.

⁹ Vezi: dosarul „Observatorului cultural”, nr. 1067, 25 iunie 2021, <https://www.observatorcultural.ro/numar/nr-1067/> (accesat: 27.12.2021); Șerban Axinte, *O tentativă de reideologizare a literaturii*; Raluca Dună, *Mărfașul, personalul și fetișul*; Ion Simuț, *O istorie ideologică, progresistă, douămiștă*.

-
- STAN Adriana, 2021, Arheologii ale prezentului în *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020*, *Transilvania* 7–8: 61–66.
- VANCU Radu, 2021, Primul *mythos* de stânga al literaturii române contemporane, *Transilvania* 7–8: 139–143.